

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πέμπτο τμήμα)

της 19ης Ιανουαρίου 2023*

«Προδικαστική παραπομπή – Ανταγωνισμός – Άρθρο 102 ΣΛΕΕ – Δεσπόζουσα θέση – Καταλογισμός στον παραγωγό των ενεργειών των διανομέων του – Ύπαρξη συμβατικών δεσμών μεταξύ του παραγωγού και των διανομέων – Έννοια της “οικονομικής ενότητας” – Πεδίο εφαρμογής – Καταχρηστική εκμετάλλευση – Ρήτρα αποκλειστικότητας – Ανάγκη αποδείξεως των επιπτώσεων στην αγορά»

Στην υπόθεση C-680/20,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής απόφασεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας, Ιταλία) με απόφαση της 7ης Δεκεμβρίου 2020, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 15 Δεκεμβρίου 2020, στο πλαίσιο της δίκης

Unilever Italia Mkt. Operations Srl

κατά

Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato,

παρισταμένης της:

La Bomba Snc,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),

συγκείμενο από τους E. Regan (εισηγητή), πρόεδρο τμήματος, Δ. Γρατσία, M. Ilešič, I. Jarukaitis και Z. Csehi, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: A. Ράντος

γραμματέας: C. Di Bella, διοικητικός υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ’ ακροατηρίου συζητήσεως της 3ης Μαρτίου 2022,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η Unilever Italia Mkt. Operations Srl, εκπροσωπούμενη από τον G. Bitonto, τις S. Borocci και S. Lembo, και τους L. Perfetti, C. Tesauro και C. Thomas, avvocati,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

- η Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato, εκπροσωπούμενη από τον F. Sclafani, avvocato dello Stato,
- η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την G. Palmieri, επικουρούμενη από τον P. Gentili, avvocato dello Stato,
- η Ελληνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον Κ. Μπόσκοβιτς,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τον G. Conte, τον N. Khan και την C. Sjödin,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 14ης Ιουλίου 2022,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ.
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της Unilever Italia Mkt. Operations Srl (στο εξής: Unilever) και της Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato (Αρχής προστασίας του ανταγωνισμού και της αγοράς, Ιταλία) (στο εξής: AGCM), σχετικά με κύρωση που επέβαλε η εν λόγω αρχή στην ως άνω εταιρία λόγω καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης στην ιταλική αγορά διανομής παγωτών σε ατομικές συσκευασίες σε ορισμένες κατηγορίες καταστημάτων, όπως λουτρικές εγκαταστάσεις και μπαρ.

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 3 Η Unilever δραστηριοποιείται στην παραγωγή και εμπορία προϊόντων ευρείας κατανάλωσης, μεταξύ των οποίων τα τυποποιημένα παγωτά, τα οποία διατίθενται στο εμπόριο υπό τα σήματα Algida και Carte d'Or. Στην Ιταλία, η Unilever διανέμει, μέσω ενός δικτύου 150 διανομέων, παγωτά σε ατομικές συσκευασίες που προορίζονται για κατανάλωση «σε εξωτερικούς χώρους», ήτοι εκτός της κατοικίας των καταναλωτών, και δη σε μπαρ, καφετέριες, αθλητικά κέντρα, πισίνες ή άλλους χώρους αναψυχής (στο εξής: σημεία πώλησης).
- 4 Στις 3 Απριλίου 2013 μια ανταγωνίστρια εταιρία υπέβαλε ενώπιον της AGCM καταγγελία για καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης εκ μέρους της Unilever στην αγορά παγωτών σε ατομική συσκευασία. Η AGCM κίνησε σχετική έρευνα.
- 5 Κατά τη διάρκεια της έρευνάς της, η AGCM έκρινε, μεταξύ άλλων, ότι δεν υποχρεούτο να αναλύσει τις οικονομικές μελέτες που είχε προσκομίσει η Unilever προκειμένου να αποδείξει ότι οι υπό εξέταση πρακτικές δεν είχαν αποτελέσματα αποκλεισμού έναντι των τουλάχιστον εξίσου αποτελεσματικών ανταγωνιστών της, για τον λόγο ότι οι μελέτες αυτές δεν ασκούσαν καμία επιρροή σε περίπτωση ρητρών αποκλειστικότητας, δεδομένου ότι η χρήση τέτοιων ρητρών από κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση αρκεί για να στοιχειοθετηθεί καταχρηστική εκμετάλλευση της θέσης αυτής.

- 6 Με απόφαση της 31ης Οκτωβρίου 2017, η AGCM έκρινε ότι η Unilever είχε προβεί σε καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης της στην αγορά της εμπορίας παγωτών σε ατομικές συσκευασίες που προορίζονται για κατανάλωση σε εξωτερικούς χώρους, κατά παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.
- 7 Από την εν λόγω απόφαση προκύπτει ότι η Unilever ακολούθησε, στη σχετική αγορά, στρατηγική αποκλεισμού ικανή να εμποδίσει την ανάπτυξη των ανταγωνιστών της. Η εν λόγω στρατηγική στηριζόταν κατά κύριο λόγο στην επιβολή εκ μέρους των διανομέων της Unilever ρητρών αποκλειστικότητας σε βάρος των φορέων εκμετάλλευσης των σημείων πώλησης, οι οποίες συνίσταντο στην υποχρέωση αποκλειστικής προμήθειας από την Unilever για την κάλυψη του συνόλου των αναγκών τους όσον αφορά παγωτά σε ατομικές συσκευασίες. Σε αντάλλαγμα, οι εν λόγω φορείς εκμετάλλευσης επωφελούνταν από ένα ευρύ φάσμα εκπτώσεων και προμηθειών, η χορήγηση των οποίων εξαρτάτο από τον κύκλο εργασιών ή την εμπορία μιας συγκεκριμένης γκάμας προϊόντων της Unilever. Οι εν λόγω εκπτώσεις και προμήθειες, οι οποίες εφαρμόζονταν, υπό ποικίλους συνδυασμούς και όρους, στο σύνολο σχεδόν των πελατών της Unilever, αποσκοπούσαν στην παροχή κινήτρων προκειμένου αυτοί να εξακολουθήσουν να προμηθεύονται αποκλειστικώς από την εν λόγω επιχείρηση, αποθαρρύνοντάς τους από το να καταγγείλουν τις συμβάσεις τους και να προμηθευτούν προϊόντα από τους ανταγωνιστές της Unilever.
- 8 Δύο, ειδικότερα, πτυχές της αποφάσεως της AGCM, της 31ης Οκτωβρίου 2017, είναι κρίσιμες για την υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως.
- 9 Αφενός, μολονότι οι καταχρηστικές ενέργειες, ως υλικές πράξεις, δεν διαπράχθηκαν από την Unilever, αλλά από τους διανομείς της, η AGCM έκρινε ότι οι εν λόγω ενέργειες έπρεπε να καταλογιστούν αποκλειστικώς στην Unilever για τον λόγο ότι αυτή και οι διανομείς της συγκροτούσαν μια ενιαία οικονομική μονάδα. Συγκεκριμένα, κατά την AGCM, η Unilever ασκούσε ορισμένη επιρροή στην εμπορική πολιτική των διανομέων, όπερ σημαίνει ότι αυτοί δεν ενεργούσαν ανεξάρτητα όταν επέβαλαν ρήτρες αποκλειστικότητας στους φορείς εκμετάλλευσης των σημείων πώλησης.
- 10 Αφετέρου, η AGCM έκρινε ότι, λαμβανομένων υπόψη των ειδικών χαρακτηριστικών της σχετικής αγοράς και, ιδίως, του μικρού διαθέσιμου χώρου στα σημεία πώλησης, καθώς και του καθοριστικού, για την επιλογή των καταναλωτών, ρόλου του εύρους της προσφοράς στα εν λόγω σημεία πώλησης, η Unilever, με τη συμπεριφορά της, είχε αποκλείσει, ή τουλάχιστον περιορίσει τη δυνατότητα των ανταγωνιστριών επιχειρήσεων να επιδίδονται σε ανταγωνισμό με βάση την ποιότητα των προϊόντων τους.
- 11 Ως εκ τούτου, με την απόφαση της 31ης Οκτωβρίου 2017, η AGCM επέβαλε στην Unilever πρόστιμο ύψους 60 668 580 ευρώ λόγω καταχρηστικής εκμετάλλευσης της δεσπόζουσας θέσης της κατά παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.
- 12 Η Unilever άσκησε προσφυγή κατά της ως άνω αποφάσεως ενώπιον του Tribunale Amministrativo Regionale per il Lazio (διοικητικού πρωτοδικείου περιφέρειας Λατίου, Ιταλία), το οποίο απέρριψε την εν λόγω προσφυγή στο σύνολό της.
- 13 Η Unilever άσκησε έφεση κατά της ανωτέρω αποφάσεως ενώπιον του Consiglio di Stato (Συμβουλίου της Επικρατείας, Ιταλία).

- 14 Προς στήριξη της εφέσεώς της, η Unilever υποστηρίζει ότι το Tribunale Amministrativo Regionale per il Lazio (διοικητικό πρωτοδικείο περιφέρειας Λατίου) όφειλε να διαπιστώσει την ύπαρξη πλημμελειών τις οποίες ενέχει, κατ' αυτήν, η απόφαση της AGCM της 31ης Οκτωβρίου 2017, όσον αφορά, αφενός, τον καταλογισμό στην ίδια των πρακτικών που εφάρμοζαν οι διανομείς της και, αφετέρου, τα αποτελέσματα των επίμαχων πρακτικών, τα οποία, κατά την άποψή της, δεν ήταν ικανά να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό.
- 15 Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι διατηρεί αμφιβολίες ως προς την ερμηνεία που πρέπει να δοθεί στο δίκαιο της Ένωσης προκειμένου να δοθεί απάντηση στις προαναφερθείσες δύο αιτιάσεις. Ειδικότερα, όσον αφορά την πρώτη αιτίαση, το αιτούν δικαστήριο υποστηρίζει ότι είναι αναγκαίο να γνωρίζει αν και υπό ποιες προϋποθέσεις ένας συντονισμός μεταξύ τυπικά αυτόνομων και ανεξάρτητων οικονομικών φορέων είναι τέτοιας εκτάσεως ώστε να ισοδυναμεί με την ύπαρξη ενιαίου κέντρου λήψεως αποφάσεων, με συνέπεια οι ενέργειες του ενός φορέα να μπορούν επίσης να καταλογιστούν και στον άλλο.
- 16 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Πέραν των περιπτώσεων εταιρικού ελέγχου, ποια είναι τα κρίσιμα στοιχεία βάσει των οποίων καθορίζεται αν ο συμβατικός συντονισμός μεταξύ τυπικώς αυτόνομων και ανεξάρτητων οικονομικών φορέων συνεπάγεται την ύπαρξη οικονομικής ενότητας, υπό την έννοια των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ; Ειδικότερα, η ύπαρξη ορισμένου βαθμού επεμβάσεως στις εμπορικές επιλογές άλλης επιχείρησης, η οποία χαρακτηρίζει τις εμπορικές σχέσεις μεταξύ παραγωγού και μεσαζόντων διανομής, δύναται να θεωρηθεί ότι αρκεί για να χαρακτηριστούν τα πρόσωπα αυτά ως αποτελούντα μέρος της ίδιας οικονομικής μονάδας; [Η] είναι αναγκαίο να υφίσταται “ιεραρχική” σχέση μεταξύ των δύο επιχειρήσεων, η οποία δύναται να διαπιστωθεί με την ύπαρξη σύμβασης, δυνάμει της οποίας πλείονες αυτόνομες επιχειρήσεις “υπάγονται” στη διεύθυνση και στον συντονισμό μίας εξ αυτών, οπότε η [αρμόδια] αρχή ανταγωνισμού οφείλει να αποδείξει ότι υπάρχουν πλείονες συστηματικές και πάγιες κατευθυντήριες γραμμές ικανές να επηρεάσουν τις αποφάσεις, οι οποίες αφορούν τη διαχείριση της επιχείρησης, ήτοι τις στρατηγικές και επιχειρησιακές επιλογές χρηματοπιστωτικού, βιομηχανικού και εμπορικού χαρακτήρα;
- 2) Κατά την εκτίμηση της ύπαρξης κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης, η οποία υλοποιήθηκε με ρήτρες αποκλειστικότητας, έχει το άρθρο 102 ΣΛΕΕ την έννοια ότι η [αρμόδια] αρχή ανταγωνισμού έχει την υποχρέωση να ελέγχει αν οι ρήτρες αυτές έχουν ως αποτέλεσμα τον αποκλεισμό από την αγορά των εξίσου αποτελεσματικών ανταγωνιστών και να εξετάζει επακριβώς τις οικονομικές αναλύσεις, τις οποίες προσκομίζει [ένας] διάδικος, σχετικά με τη συγκεκριμένη δυνατότητα των υπό κρίση συμπεριφορών να εκτοπίσουν από την αγορά τους εξίσου αποτελεσματικούς ανταγωνιστές; Ή, στην περίπτωση ρητρών αποκλειστικότητας, οι οποίες οδηγούν στον αποκλεισμό του ανταγωνισμού στην αγορά ή συμπεριφορών οι οποίες χαρακτηρίζονται από πλείονες καταχρηστικές πρακτικές (εκπτώσεις υπέρ πιστών πελατών και ρήτρες αποκλειστικότητας), δεν υφίσταται ουδεμία νομική υποχρέωση της [αρμόδιας] αρχής ανταγωνισμού να διαπιστώσει την παράβαση των αντιμονοπωλιακών κανόνων βάσει του κριτηρίου του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

Επί του παραδεκτού

- 17 Η AGCM και η Ιταλική Κυβέρνηση υποστηρίζουν ότι το πρώτο προδικαστικό ερώτημα είναι απαράδεκτο, διότι η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δεν περιλαμβάνει τις αναγκαίες διευκρινίσεις. Περαιτέρω, επισημαίνουν ότι στο πρώτο ερώτημα γίνεται αναφορά στο άρθρο 101 ΣΛΕΕ, ενώ η διάταξη αυτή ουδέποτε εφαρμόστηκε από την AGCM.
- 18 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, την οποία απηχεί πλέον το άρθρο 94 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, η ανάγκη να δοθεί ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης η οποία να είναι χρήσιμη για τον εθνικό δικαστή απαιτεί να ορίσει αυτός το πραγματικό και κανονιστικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται τα ερωτήματα που υποβάλλει ή, τουλάχιστον, να εξηγήσει τις πραγματικές περιστάσεις στις οποίες στηρίζονται τα ερωτήματα αυτά. Οι απαιτήσεις αυτές ισχύουν όλως ιδιαιτέρως στον τομέα του ανταγωνισμού, ο οποίος χαρακτηρίζεται από περίπλοκες πραγματικές και νομικές καταστάσεις (απόφαση της 5ης Μαρτίου 2019, Eesti Pagar, C-349/17, EU:C:2019:172, σκέψη 49).
- 19 Εξάλλου, το Δικαστήριο μπορεί να αρνηθεί να αποφανθεί επί προδικαστικού ερωτήματος που έχει υποβληθεί από εθνικό δικαστήριο μόνον όταν είναι πρόδηλο ότι η ζητούμενη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης ουδεμία σχέση έχει με το υποστατό ή με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης ή όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως (πρβλ. απόφαση της 13ης Οκτωβρίου 2022, Baltijas Starptautiskā Akadēmija και Stockholm School of Economics in Riga, C-164/21 και C-318/21, EU:C:2022:785, σκέψη 33).
- 20 Εν προκειμένω, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας με το σημείο 19 των προτάσεών του, αφενός, οι πληροφορίες που περιέχονται στην απόφαση περί παραπομπής, καίτοι συνοπτικές, εκθέτουν επαρκώς σε ποιες πραγματικές παραδοχές στηρίζεται το πρώτο προδικαστικό ερώτημα. Αφετέρου, το γεγονός ότι το αιτούν δικαστήριο, με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, αναφέρθηκε όχι μόνον στο άρθρο 102 ΣΛΕΕ, αλλά και στο άρθρο 101 ΣΛΕΕ δεν είναι ικανό να θέσει υπό αμφισβήτηση το παραδεκτό του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος στο σύνολό του.
- 21 Αντιθέτως, δεδομένου ότι από το σκεπτικό της αποφάσεως περί παραπομπής προκύπτει ότι το άρθρο 101 ΣΛΕΕ δεν εφαρμόστηκε από την AGCM στην υπόθεση της κύριας δίκης και ακόμη και αν γίνει δεκτό ότι η έννοια της «επιχειρήσεως» είναι κοινή στα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ, το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, στο μέτρο που αφορά την ερμηνεία του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, πρέπει να θεωρηθεί υποθετικό και, ως εκ τούτου, απαράδεκτο.
- 22 Κατά συνέπεια, το πρώτο προδικαστικό ερώτημα είναι παραδεκτό μόνον καθόσον αφορά την ερμηνεία του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.

Επί της ουσίας

- 23 Από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι, όσον αφορά τις καταχρηστικές ενέργειες των διανομέων, η AGCM επέβαλε κυρώσεις αποκλειστικώς και μόνο στην Unilever, τούτο δε για τον λόγο ότι αυτή είχε προβεί σε καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης.

Στο πλαίσιο αυτό, με το πρώτο προδικαστικό ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί υπό ποιες προϋποθέσεις οι ενέργειες τυπικώς αυτόνομων και ανεξάρτητων οικονομικών φορέων, ήτοι των διανομέων, μπορούν να καταλογιστούν σε άλλον αυτόνομο και ανεξάρτητο οικονομικό φορέα, ήτοι τον παραγωγό των προϊόντων τα οποία αυτοί διανέμουν.

- 24 Υπό τις συνθήκες αυτές, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 102 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι οι ενέργειες στις οποίες προβαίνουν διανομείς που ανήκουν στο δίκτυο διανομής ενός κατέχοντος δεσπόζουσα θέση παραγωγού δύναται να καταλογιστούν στον τελευταίο και, σε καταφατική περίπτωση, υπό ποιες προϋποθέσεις.
- 25 Ειδικότερα, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν η ύπαρξη συμβατικού συντονισμού μεταξύ ενός παραγωγού, γύρω από τον οποίο οργανώνεται ο εν λόγω συντονισμός, και διαφόρων νομικώς αυτόνομων διανομέων αρκεί για να θεωρηθεί δυνατός ένας τέτοιος καταλογισμός ή αν πρέπει, επιπλέον, να διαπιστωθεί ότι ο εν λόγω παραγωγός έχει την ικανότητα να ασκεί καθοριστική επιρροή στις εμπορικές, χρηματοοικονομικές και βιομηχανικές αποφάσεις που οι διανομείς ενδέχεται να λάβουν σε σχέση με την οικεία δραστηριότητα, η οποία επιρροή βαίνει πέραν αυτής που συνήθως χαρακτηρίζει τις σχέσεις συνεργασίας μεταξύ των παραγωγών και των μεσαζόντων διανομής.
- 26 Συναφώς, είναι ασφαλώς αληθές ότι, στο μέτρο που η εφαρμογή τους προϋποθέτει τουλάχιστον σιωπηρή αποδοχή από όλα τα μέρη, οι αποφάσεις που λαμβάνονται στο πλαίσιο συμβατικού συντονισμού, όπως μια συμφωνία διανομής, δεν συνιστούν, κατ' αρχήν, μονομερή συμπεριφορά, αλλά εντάσσονται στο πλαίσιο των σχέσεων που τα μέρη του εν λόγω συντονισμού διατηρούν μεταξύ τους (πρβλ. απόφαση της 17ης Σεπτεμβρίου 1985, Ford-Werke και Ford of Europe κατά Επιτροπής, 25/84 και 26/84, EU:C:1985:340, σκέψεις 20 και 21). Επομένως, τέτοιες αποφάσεις εμπίπτουν, κατ' αρχήν, στις διατάξεις περί συμπράξεων του άρθρου 101 ΣΛΕΕ.
- 27 Εντούτοις, το συμπέρασμα αυτό δεν αποκλείει το ενδεχόμενο η συμπεριφορά που υιοθετούν οι διανομείς των προϊόντων ή υπηρεσιών μιας κατέχουσας δεσπόζουσα θέση επιχειρήσεως, με τους οποίους αυτή διατηρεί μόνο συμβατικές σχέσεις, να καταλογιστεί στην εν λόγω επιχείρηση και, συνακόλουθα, να διαπιστωθεί ότι η εν λόγω επιχείρηση προέβη σε κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως κατά την έννοια του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.
- 28 Πράγματι, κάθε κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση υπέχει ειδική υποχρέωση να μη θίγει με τη συμπεριφορά της τον αποτελεσματικό και ανόθευτο ανταγωνισμό στην εσωτερική αγορά (απόφαση της 6ης Σεπτεμβρίου 2017, Intel κατά Επιτροπής, C-413/14 P, EU:C:2017:632, σκέψη 135 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 29 Όπως όμως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας με το σημείο 48 των προτάσεών του, η υποχρέωση αυτή αποσκοπεί στην πρόληψη όχι μόνον των στρεβλώσεων του ανταγωνισμού που προκαλούνται άμεσα από τη συμπεριφορά της κατέχουσας δεσπόζουσα θέση επιχειρήσεως, αλλά και εκείνων που προκαλούνται από συμπεριφορές των οποίων η εφαρμογή έχει ανατεθεί από την επιχείρηση αυτή σε ανεξάρτητες νομικές οντότητες οι οποίες υποχρεούνται να εκτελούν τις οδηγίες της. Επομένως, όταν η συμπεριφορά που προσάπτεται στην κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση υλοποιείται στην πράξη από έναν μεσαζόντα ο οποίος ανήκει σε δίκτυο διανομής, η συμπεριφορά αυτή μπορεί να καταλογιστεί στην εν λόγω επιχείρηση αν αποδειχθεί ότι υιοθετήθηκε σύμφωνα με τις συγκεκριμένες οδηγίες που η επιχείρηση αυτή έδωσε και, επομένως, στο πλαίσιο της εφαρμογής πολιτικής η οποία αποφασίσθηκε μονομερώς από την εν λόγω επιχείρηση και με την οποία οι οικείοι διανομείς υποχρεούνταν να συμμορφώνονται.

- 30 Σε μια τέτοια περίπτωση, δεδομένου ότι η συμπεριφορά που προσάπτεται στην κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση αποφασίστηκε μονομερώς, η τελευταία μπορεί να θεωρηθεί ως δράστης της εν λόγω συμπεριφοράς και, ως εκ τούτου, για τους σκοπούς της εφαρμογής του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, ως η μόνη υπεύθυνη, ενδεχομένως, γι' αυτή. Πράγματι, σε μια τέτοια περίπτωση, οι διανομείς και, κατά συνέπεια, το δίκτυο διανομής που αυτοί συγκροτούν με την εν λόγω επιχείρηση πρέπει να θεωρηθούν απλώς ως μέσο εδαφικής εξάπλωσης της εμπορικής πολιτικής της εν λόγω επιχειρήσεως και, ως εκ τούτου, ως το μέσο με το οποίο, ενδεχομένως, εφαρμόστηκε η επίμαχη πρακτική αποκλεισμού.
- 31 Τούτο ισχύει, μεταξύ άλλων, οσάκις μια τέτοια συμπεριφορά λαμβάνει τη μορφή τυποποιημένων συμβάσεων, οι οποίες καταρτίζονται εξ ολοκλήρου από παραγωγό που κατέχει δεσπόζουσα θέση και περιέχουν ρήτρες αποκλειστικότητας υπέρ των προϊόντων του τις οποίες οι διανομείς του εν λόγω παραγωγού υποχρεούνται να επιβάλλουν στους φορείς εκμετάλλευσης σημείων πώλησεως, χωρίς να μπορούν να τις τροποποιήσουν, εκτός αν υπάρχει ρητή συναίνεση του εν λόγω παραγωγού. Συγκεκριμένα, υπό τις περιστάσεις αυτές, ο εν λόγω παραγωγός δεν δύναται ευλόγως να αγνοεί ότι, λαμβανομένων υπόψη των νομικών και οικονομικών δεσμών που τον συνδέουν με τους διανομείς, οι τελευταίοι θα θέσουν σε εφαρμογή τις οδηγίες του και, με τον τρόπο αυτό, την πολιτική που ο ίδιος χαράσσει. Ως εκ τούτου, ο εν λόγω παραγωγός πρέπει να θεωρηθεί έτοιμος να αναλάβει τους κινδύνους της ως άνω συμπεριφοράς.
- 32 Στην περίπτωση αυτή, ο καταλογισμός στην κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση της συμπεριφοράς την οποία εκδηλώνουν οι διανομείς που ανήκουν στο δίκτυο διανομής των προϊόντων ή υπηρεσιών της δεν εξαρτάται ούτε από την απόδειξη ότι οι οικείοι διανομείς ανήκουν επίσης στην επιχείρηση αυτή, κατά την έννοια του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, ούτε από την ύπαρξη «ιεραρχικής» σχέσεως απορρέουσας από πλείονες συστηματικές και πάγιες κατευθυντήριες γραμμές οι οποίες απευθύνονται στους εν λόγω διανομείς και είναι ικανές να επηρεάσουν τις διαχειριστικές αποφάσεις που αυτοί λαμβάνουν όσον αφορά τις αντίστοιχες δραστηριότητές τους.
- 33 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 102 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι οι ενέργειες στις οποίες προβαίνουν διανομείς που ανήκουν στο δίκτυο διανομής προϊόντων ή υπηρεσιών ενός κατέχοντος δεσπόζουσα θέση παραγωγού δύναται να καταλογιστούν στον τελευταίο εάν αποδεικνύεται ότι οι ενέργειες αυτές δεν υιοθετήθηκαν κατά τρόπο ανεξάρτητο από τους εν λόγω διανομείς, αλλά εντάσσονται σε πολιτική η οποία αποφασίστηκε μονομερώς από τον παραγωγό και τέθηκε σε εφαρμογή μέσω των εν λόγω διανομικών.

Επί του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος

- 34 Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί εάν το άρθρο 102 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι, στην περίπτωση ύπαρξης ρητρών αποκλειστικότητας σε συμβάσεις διανομής, η αρμόδια αρχή ανταγωνισμού, προκειμένου να διαπιστώσει κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως, οφείλει να αποδείξει ότι οι ρήτρες αυτές έχουν ως αποτέλεσμα τον αποκλεισμό από την αγορά των εξίσου αποτελεσματικών με την κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση ανταγωνιστών και εάν, εν πάση περιπτώσει, σε περίπτωση ύπαρξης πλειόνων καταχρηστικών πρακτικών, η αρχή αυτή υποχρεούται να εξετάζει λεπτομερώς τις οικονομικές αναλύσεις που ενδεχομένως προσκομίζει η οικεία επιχείρηση, ιδίως όταν αυτές στηρίζονται στο καλούμενο κριτήριο του «εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή».

- 35 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι το άρθρο 102 ΣΛΕΕ ορίζει ότι είναι ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά και απαγορεύεται, κατά το μέτρο που δύναται να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών, η καταχρηστική εκμετάλλευση, από μία ή περισσότερες επιχειρήσεις, της δεσπόζουσας θέσης τους εντός της εσωτερικής αγοράς ή σημαντικού τμήματός της.
- 36 Επομένως, η έννοια αυτή αποσκοπεί στην επιβολή κυρώσεων για τη συμπεριφορά κατέχουσας δεσπόζουσα θέση επιχειρήσεως η οποία έχει ως αποτέλεσμα, σε μια αγορά όπου, ακριβώς λόγω της παρουσίας της επιχειρήσεως αυτής, ο ανταγωνισμός είναι ήδη εξασθενημένος, να κωλύει τη διατήρηση τη δομής του αποτελεσματικού ανταγωνισμού (απόφαση της 12ης Μαΐου 2022, Servizio Elettrico Nazionale κ.λπ., C-377/20, EU:C:2022:379, σκέψη 68 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 37 Τούτου λεχθέντος, το άρθρο 102 ΣΛΕΕ ουδόλως έχει ως σκοπό να εμποδίσει μια επιχείρηση να κατακτήσει, με την αξία της, και ιδίως με τις δικές της ικανότητες και δυνατότητες, δεσπόζουσα θέση σε μια αγορά, ούτε να διασφαλίσει ότι οι λιγότερο αποτελεσματικοί ανταγωνιστές της επιχειρήσεως που κατέχει δεσπόζουσα θέση θα παραμείνουν στην αγορά. Πράγματι, κάθε αποτέλεσμα αποκλεισμού δεν θίγει κατ' ανάγκην τη λειτουργία του ανταγωνισμού, δεδομένου ότι, εξ ορισμού, ο υγιής ανταγωνισμός μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την εξαφάνιση από την αγορά ή την περιθωριοποίηση ανταγωνιστών λιγότερο αποτελεσματικών και ως εκ τούτου λιγότερο ελκυστικών για τους καταναλωτές από άποψη τιμών, επιλογών, ποιότητας ή καινοτομίας (απόφαση της 12ης Μαΐου 2022, Servizio Elettrico Nazionale κ.λπ., C-377/20, EU:C:2022:379, σκέψη 73 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 38 Αντιθέτως, η κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση, ανεξάρτητα από τους λόγους που οδήγησαν στη δημιουργία τέτοιας θέσεως, υπέχει υποχρέωση να μη θίγει με τη συμπεριφορά της τον αποτελεσματικό και ανόθευτο ανταγωνισμό στην εσωτερική αγορά (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 9ης Νοεμβρίου 1983, Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin κατά Επιτροπής, 322/81, EU:C:1983:313, σκέψη 57, και της 6ης Σεπτεμβρίου 2017, Intel κατά Επιτροπής, C-413/14 P, EU:C:2017:632, σκέψη 135).
- 39 Επομένως, κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης μπορεί να διαπιστωθεί ιδίως όταν η προσαπτόμενη συμπεριφορά έχει επιφέρει αποτελέσματα αποκλεισμού ανταγωνιστών οι οποίοι ήταν εξίσου αποτελεσματικοί με τον δράστη της συμπεριφοράς από άποψη διάρθρωσης του κόστους, ικανότητας καινοτομίας ή ποιότητας, ή όταν η εν λόγω συμπεριφορά βασίστηκε στη χρήση μέσων διαφορετικών από εκείνα που εντάσσονται στο πλαίσιο του «κανονικού», ήτοι του υγιούς ανταγωνισμού (πρβλ. απόφαση της 12ης Μαΐου 2022, Servizio Elettrico Nazionale κ.λπ., C-377/20, EU:C:2022:379, σκέψεις 69, 71, 75 και 76 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 40 Συναφώς, εναπόκειται στις αρχές ανταγωνισμού να αποδείξουν τον καταχρηστικό χαρακτήρα μιας συμπεριφοράς υπό το πρίσμα του συνόλου των σχετικών πραγματικών περιστάσεων που περιβάλλουν την εν λόγω συμπεριφορά (αποφάσεις της 19ης Απριλίου 2012, Tomra Systems κ.λπ. κατά Επιτροπής, C-549/10 P, EU:C:2012:221, σκέψη 18, και της 12ης Μαΐου 2022, Servizio Elettrico Nazionale κ.λπ., C-377/20, EU:C:2022:379, σκέψη 72), συμπεριλαμβανομένων εκείνων οι οποίες αναδεικνύονται από τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκομίζει αμυνόμενη η κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρησης.
- 41 Ασφαλώς, για τον χαρακτηρισμό μιας συμπεριφοράς ως καταχρηστικής, η αρχή ανταγωνισμού δεν οφείλει κατ' ανάγκην να αποδείξει ότι η συμπεριφορά αυτή παρήγαγε πράγματι αντίθετα προς τους κανόνες του ανταγωνισμού αποτελέσματα. Συγκεκριμένα, σκοπός του άρθρου 102 ΣΛΕΕ είναι η επιβολή κυρώσεων σε μία ή περισσότερες επιχειρήσεις λόγω

καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης στην εσωτερική αγορά ή σε σημαντικό τμήμα της, ανεξαρτήτως του αν η καταχρηστική αυτή εκμετάλλευση αποδείχθηκε επιτυχής ή μη (απόφαση της 12ης Μαΐου 2022, Servizio Elettrico Nazionale κ.λπ., C-377/20, EU:C:2022:379, σκέψη 53 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Επομένως, η αρχή ανταγωνισμού μπορεί να διαπιστώσει παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ αποδεικνύοντας ότι η εν λόγω συμπεριφορά, κατά τη διάρκεια της περιόδου κατά την οποία εκδηλώθηκε, ήταν, υπό τις περιστάσεις της οικείας υποθέσεως, ικανή να περιορίσει τον υγιή ανταγωνισμό, καίτοι δεν παρήγαγε αποτελέσματα.

- 42 Εντούτοις, η απόδειξη αυτή πρέπει, κατ' αρχήν, να στηρίζεται σε απτά αποδεικτικά στοιχεία, από τα οποία να προκύπτει συγκεκριμένα, και όχι απλώς θεωρητικά, η πραγματική ικανότητα της εν λόγω πρακτικής να παράγει τέτοια αποτελέσματα, η δε ύπαρξη αμφιβολιών ως προς τη σχετική ικανότητα θα πρέπει να αποβαίνει υπέρ της επιχειρήσεως που έκανε χρήση μιας τέτοιας πρακτικής (πρβλ. αποφάσεις της 14ης Φεβρουαρίου 1978, United Brands και United Brands Continentaal κατά Επιτροπής, 27/76, EU:C:1978:22, σκέψη 265, και της 31 Μαρτίου 1993, Ahlström Osakeyhtiö κ.λπ. κατά Επιτροπής, C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85 και C-125/85 έως C-129/85, EU:C:1993:120, σκέψη 126).
- 43 Κατά συνέπεια, μια πρακτική δεν μπορεί να χαρακτηριστεί καταχρηστική αν έχει παραμείνει στο στάδιο του σχεδίου. Επιπροσθέτως, μια αρχή ανταγωνισμού δεν δύναται να στηριχθεί στα αποτελέσματα που η πρακτική αυτή θα μπορούσε να παραγάγει ή θα μπορούσε να είχε παραγάγει αν συνέτρεχαν ορισμένες ιδιαίτερες περιστάσεις, οι οποίες δεν ήταν οι κρατούσες στην αγορά κατά το χρονικό σημείο της θέσεως σε εφαρμογή της πρακτικής και οι οποίες, κατά το χρονικό εκείνο σημείο, φαινόταν ελάχιστα πιθανό να συντρέξουν.
- 44 Επιπλέον, καίτοι μια αρχή ανταγωνισμού δύναται, προκειμένου να εκτιμήσει την ικανότητα της συμπεριφοράς μιας επιχειρήσεως να περιορίσει τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό στην αγορά, να στηριχθεί στα διδάγματα της οικονομικής επιστήμης, τα οποία επιβεβαιώνονται από εμπειρικές μελέτες ή μελέτες συμπεριφοράς, εντούτοις δεν αρκεί να λάβει υπόψη τα διδάγματα αυτά. Άλλα στοιχεία τα οποία χαρακτηρίζουν τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως, όπως η έκταση της εν λόγω συμπεριφοράς στην αγορά, οι περιορισμοί των δυνατοτήτων των προμηθευτών πρώτων υλών ή το γεγονός ότι η κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση είναι, τουλάχιστον, για ένα μέρος της ζήτησης, αναπόφευκτος εταίρος, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη προκειμένου να προσδιοριστεί αν, υπό το πρίσμα των διδαγμάτων αυτών, η επίμαχη συμπεριφορά πρέπει να θεωρηθεί ότι, τουλάχιστον κατά τη διάρκεια ενός μέρους της περιόδου κατά την οποία εκδηλώθηκε, ήταν ικανή να παραγάγει αποτελέσματα αποκλεισμού στην οικεία αγορά.
- 45 Παρόμοια προσέγγιση, εξάλλου, πρέπει να ακολουθηθεί όσον αφορά την απόδειξη της αντίθετης προς τους κανόνες του ανταγωνισμού προθέσεως της κατέχουσας δεσπόζουσα θέση επιχειρήσεως. Συγκεκριμένα, η πρόθεση αυτή αποτελεί ένδειξη της φύσεως και των σκοπών που επιδιώκονται με τη στρατηγική που ακολουθεί η εν λόγω επιχείρηση και, συνεπώς, δύναται να ληφθεί υπόψη. Η ύπαρξη αντίθετης προς τους κανόνες του ανταγωνισμού προθέσεως μπορεί επίσης να είναι κρίσιμη για τον υπολογισμό του προστίμου. Ωστόσο, η απόδειξη της υπάρξεως τέτοιας προθέσεως δεν απαιτείται ούτε αρκεί, αφ' εαυτής, προκειμένου να στοιχειοθετηθεί η ύπαρξη κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης, δεδομένου ότι η έννοια της «κατάχρησης», κατά το άρθρο 102 ΣΛΕΕ, στηρίζεται σε αντικειμενική αξιολόγηση της οικείας συμπεριφοράς (πρβλ. αποφάσεις της 19 Απριλίου 2012, Tomra Systems κ.λπ. κατά Επιτροπής, C-549/10 P, EU:C:2012:221, σκέψεις 19 και 21, και της 12ης Μαΐου 2022, Servizio Elettrico Nazionale κ.λπ., C-377/20, EU:C:2022:379, σκέψεις 61 και 62).

- 46 Στο πλαίσιο αυτό, όσον αφορά ειδικότερα τις ρήτρες αποκλειστικότητας, το Δικαστήριο έχει βεβαίως κρίνει ότι οι ρήτρες με τις οποίες οι αντισυμβαλλόμενοι δεσμεύθηκαν να καλύπτουν το σύνολο ή σημαντικό μέρος των αναγκών τους με προμήθειες από επιχείρηση κατέχουσα δεσπόμενη θέση, έστω και αν δεν συνοδεύονται από εκπτώσεις, συνιστούν, ως εκ της φύσεώς τους, εκμετάλλευση δεσπόμενης θέσεως και ότι το ίδιο ισχύει για τις εκπτώσεις υπέρ πιστών πελατών που χορηγεί μια τέτοια επιχείρηση (απόφαση της 13ης Φεβρουαρίου 1979, Hoffmann-La Roche κατά Επιτροπής, 85/76, EU:C:1979:36, σκέψη 89).
- 47 Εντούτοις, με την απόφαση της 6ης Σεπτεμβρίου 2017, Intel κατά Επιτροπής (C-413/14 P, EU:C:2017:632, σκέψη 138), το Δικαστήριο διασαφήνισε, πρώτον, τη νομολογία αυτή στην περίπτωση κατά την οποία κατέχουσα δεσπόμενη θέση επιχείρηση υποστηρίζει, κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας, προσκομίζοντας αποδεικτικά στοιχεία προς στήριξη των ισχυρισμών της, ότι η συμπεριφορά της δεν ήταν ικανή να περιορίσει τον ανταγωνισμό και, ειδικότερα, να παραγάγει τα προσαπτόμενα αποτελέσματα αποκλεισμού.
- 48 Συναφώς, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, σε μια τέτοια περίπτωση, η αρχή ανταγωνισμού οφείλει όχι μόνο να αναλύσει, αφενός, τη σπουδαιότητα της δεσπόμενης θέσης της επιχείρησης στην οικεία αγορά και, αφετέρου, το ποσοστό κάλυψης της αγοράς από την επίμαχη πρακτική, καθώς και τις συνθήκες και τους τρόπους χορήγησης των επίμαχων εκπτώσεων, τη διάρκεια χορήγησής τους και το ύψος τους, αλλά οφείλει επίσης να εκτιμήσει εάν υφίσταται στρατηγική σκοπούσα τον εκτοπισμό των ανταγωνιστών που είναι τουλάχιστον εξίσου αποτελεσματικοί με την κατέχουσα δεσπόμενη θέση επιχείρηση (απόφαση της 6ης Σεπτεμβρίου 2017, Intel κατά Επιτροπής, C-413/14 P, EU:C:2017:632, σκέψη 139).
- 49 Το Δικαστήριο προσέθεσε, δεύτερον, ότι η ανάλυση σχετικά με την ικανότητα εκτοπισμού των ανταγωνιστών από την αγορά έχει επίσης σημασία για να διαπιστωθεί εάν ένα σύστημα εκπτώσεων που εμπίπτει κατ' αρχήν στην απαγόρευση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ μπορεί να δικαιολογηθεί αντικειμενικά. Άλλωστε, ενδέχεται να υπάρχουν πλεονεκτήματα ως προς την αποτελεσματικότητα τα οποία να είναι επίσης ωφέλιμα για τον καταναλωτή και να αντισταθμίζουν ή και να υπερβαίνουν τις επιπτώσεις του εκτοπισμού ανταγωνιστή από την αγορά συνεπεία του επίμαχου, περιοριστικού για τον ανταγωνισμό, συστήματος εκπτώσεων. Η στάθμιση αυτή των θετικών και αρνητικών για τον ανταγωνισμό συνεπειών της επίμαχης πρακτικής μπορεί να διενεργηθεί μόνο μετά από ανάλυση της εγγενούς ικανότητας της επίμαχης πρακτικής να επιφέρει τον εκτοπισμό από την αγορά των ανταγωνιστών που είναι τουλάχιστον εξίσου αποτελεσματικοί με την κατέχουσα δεσπόμενη θέση επιχείρηση (απόφαση της 6ης Σεπτεμβρίου 2017, Intel κατά Επιτροπής, C-413/14 P, EU:C:2017:632, σκέψη 140).
- 50 Βεβαίως, το Δικαστήριο, προβαίνοντας στη δεύτερη αυτή διευκρίνιση, αναφέρθηκε μόνο στα συστήματα εκπτώσεων. Ωστόσο, δεδομένου ότι τόσο οι πρακτικές εκπτώσεων όσο και οι ρήτρες αποκλειστικότητας ενδέχεται να δικαιολογούνται αντικειμενικά ή να παρουσιάζουν πλεονεκτήματα ως προς την αποτελεσματικότητα τα οποία να είναι επίσης ωφέλιμα για τον καταναλωτή και να αντισταθμίζουν ή και να υπερβαίνουν τα μειονεκτήματα που οι εν λόγω πρακτικές και ρήτρες συνεπάγονται, η ανωτέρω διευκρίνιση θα πρέπει να θεωρηθεί ότι ισχύει για αμφότερες τις ανωτέρω πρακτικές.
- 51 Κατά τα λοιπά, πέραν του ότι η ανωτέρω ερμηνεία συνάδει με την πρώτη διευκρίνιση στην οποία προέβη το Δικαστήριο με την εν λόγω απόφαση της 6ης Σεπτεμβρίου 2017, Intel κατά Επιτροπής (C-413/14 P, EU:C:2017:632, σκέψη 139), διαπιστώνεται ότι, μολονότι οι ρήτρες αποκλειστικότητας προκαλούν, ως εκ της φύσεώς τους, εύλογη ανησυχία από την άποψη του ανταγωνισμού, η ικανότητά τους να αποκλείουν τους ανταγωνιστές δεν είναι αυτόματη, όπως

προκύπτει άλλωστε από την ανακοίνωση της Επιτροπής με τίτλο «Κατευθύνσεις σχετικά με τις προτεραιότητες της Επιτροπής κατά τον έλεγχο της εφαρμογής του άρθρου [102 ΣΛΕΕ] σε καταχρηστικές συμπεριφορές αποκλεισμού που υιοθετούν δεσπόζουσες επιχειρήσεις» (ΕΕ 2009, C 45, σ. 7, παράγραφος 36).

- 52 Εξ αυτού συνάγεται, αφενός, ότι, όταν μια αρχή ανταγωνισμού έχει υπόνοιες ότι μια επιχείρηση παρέβη το άρθρο 102 ΣΛΕΕ χρησιμοποιώντας ρήτρες αποκλειστικότητας και η τελευταία αμφισβητεί, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, βάσει αποδεικτικών στοιχείων, ότι οι εν λόγω ρήτρες έχουν πράγματι την ικανότητα να αποκλείσουν από την αγορά εξίσου αποτελεσματικούς ανταγωνιστές, η εν λόγω αρχή οφείλει να βεβαιωθεί, κατά το στάδιο της διαπίστωσης της παράβασης, ότι οι ρήτρες αυτές ήταν, υπό τις περιστάσεις της οικείας υποθέσεως, πράγματι ικανές να αποκλείσουν από την αγορά ανταγωνιστές εξίσου αποτελεσματικούς με την εν λόγω επιχείρηση.
- 53 Αφετέρου, η αρχή ανταγωνισμού που κίνησε τη σχετική διαδικασία οφείλει επίσης να εκτιμήσει συγκεκριμένα την ικανότητα των εν λόγω ρητρών να περιορίσουν τον ανταγωνισμό, όταν, κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας, η επιχείρηση για την οποία υπάρχουν υπόνοιες, χωρίς να αμφισβητεί τυπικώς ότι η συμπεριφορά της ήταν ικανή να περιορίσει τον ανταγωνισμό, υποστηρίζει ότι υπάρχουν λόγοι που δικαιολογούν τη συμπεριφορά αυτή.
- 54 Εν πάση περιπτώσει, η προσκόμιση, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, αποδεικτικών στοιχείων δυνάμενων να καταδείξουν ότι η συμπεριφορά δεν έχει την ικανότητα να παραγάγει περιοριστικά αποτελέσματα, συνεπάγεται την υποχρέωση της αρχής ανταγωνισμού να εξετάσει τα εν λόγω στοιχεία. Συγκεκριμένα, ο σεβασμός του δικαιώματος ακρόασεως, το οποίο κατά πάγια νομολογία συνιστά γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης, απαιτεί από τις αρχές ανταγωνισμού να προβαίνουν σε ακρόαση της κατέχουσας δεσπόζουσα θέση επιχείρησης, όπερ σημαίνει ότι οφείλουν να μελετούν με τη δέουσα προσοχή τις παρατηρήσεις τις οποίες αυτή υπέβαλε και να εξετάζουν με επιμέλεια και αμεροληψία όλα τα συναφή στοιχεία της συγκεκριμένης υποθέσεως και, ιδίως, τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκομίζει η εν λόγω επιχείρηση (πρβλ. απόφαση της 12ης Μαΐου 2022, Servizio Elettrico Nazionale κ.λπ., C-377/20, EU:C:2022:379, σκέψη 52).
- 55 Επομένως, όταν η κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση έχει προσκομίσει οικονομική μελέτη προκειμένου να αποδείξει ότι η πρακτική η οποία της προσάπτεται δεν ήταν ικανή να αποκλείσει τους ανταγωνιστές από την αγορά, η αρμόδια αρχή ανταγωνισμού δεν δύναται να αποκλείσει τη λυσιτέλεια της μελέτης αυτής χωρίς να εκθέσει τους λόγους για τους οποίους θεωρεί ότι η εν λόγω μελέτη δεν συμβάλλει στο να αποδειχθεί ότι οι επίμαχες πρακτικές δεν μπορούν να βλάψουν τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό στην οικεία αγορά και, συνακόλουθα, χωρίς να παράσχει στην εν λόγω επιχείρηση τη δυνατότητα να προτείνει τα αποδεικτικά στοιχεία που θα μπορούσαν να την αντικαταστήσουν.
- 56 Όσον αφορά το κριτήριο του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή, το οποίο ρητώς μνημονεύεται από το αιτούν δικαστήριο στην αίτησή του, υπενθυμίζεται ότι η έννοια αυτή αναφέρεται σε διάφορα κριτήρια τα οποία έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό ότι αποσκοπούν στην εκτίμηση της ικανότητας μιας πρακτικής να παράγει αντίθετα προς τους κανόνες του ανταγωνισμού αποτελέσματα αποκλεισμού, με βάση την ικανότητα ενός υποθετικού ανταγωνιστή της κατέχουσας δεσπόζουσα θέση επιχείρησης, ο οποίος είναι εξίσου αποτελεσματικός με αυτήν από την άποψη της διάρθρωσης του κόστους, να προσφέρει στους πελάτες αρκούντως συμφέρουσες τιμές ώστε να τους παρακινήσει να αλλάξουν προμηθευτή,

παρά τα μειονεκτήματα που δημιουργούνται, χωρίς τούτο να συνεπάγεται ζημία για τον εν λόγω ανταγωνιστή. Η ικανότητα αυτή καθορίζεται, κατά κανόνα, με γνώμονα τη διάρθρωση του κόστους της ίδιας της κατέχουσας δεσπόζουσα θέση επιχειρήσεως.

- 57 Πάντως, ένα κριτήριο αυτού του είδους ενδέχεται να είναι απρόσφορο, ιδίως στην περίπτωση ορισμένων μη τιμολογιακών πρακτικών, όπως η άρνηση εφοδιασμού, ή όταν η σχετική αγορά προστατεύεται από σημαντικούς φραγμούς. Κατά τα λοιπά, το εν λόγω κριτήριο αποτελεί απλώς μια μέθοδο μεταξύ άλλων για να εκτιμηθεί κατά πόσον μια πρακτική έχει την ικανότητα να παράγει αποτελέσματα αποκλεισμού, μέθοδο η οποία, εξάλλου, λαμβάνει υπόψη μόνον τον ανταγωνισμό μέσω των τιμών. Ειδικότερα, το γεγονός ότι μια κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση χρησιμοποιεί άλλα μέσα πλην εκείνων που εντάσσονται στο πλαίσιο του υγιούς ανταγωνισμού ενδέχεται να αρκεί, υπό ορισμένες συνθήκες, για να θεωρηθεί ότι υφίσταται μια τέτοια καταχρηστική εκμετάλλευση (πρβλ. απόφαση της 12ης Μαΐου 2022, Servizio Elettrico Nazionale κ.λπ., C-377/20, EU:C:2022:379, σκέψη 78).
- 58 Ως εκ τούτου, δεν είναι δυνατό να συναχθεί ότι οι αρχές ανταγωνισμού έχουν νομική υποχρέωση να εφαρμόζουν το κριτήριο του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή για τη διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα μιας πρακτικής (πρβλ. απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2015, Post Danmark, C-23/14, EU:C:2015:651, σκέψη 57).
- 59 Ωστόσο, ακόμη και στην περίπτωση μη τιμολογιακών πρακτικών, η λυσιτέλεια ενός τέτοιου κριτηρίου δεν μπορεί να αποκλειστεί. Πράγματι, ένα κριτήριο αυτού του είδους ενδέχεται να αποδειχθεί χρήσιμο οσάκις οι συνέπειες της επίμαχης πρακτικής μπορούν να προσδιοριστούν ποσοτικώς. Ειδικότερα, στην περίπτωση ρητρών αποκλειστικότητας, ένα τέτοιο κριτήριο μπορεί θεωρητικώς να χρησιμοποιηθεί για να προσδιοριστεί κατά πόσον ένας υποθετικός ανταγωνιστής με διάρθρωση κόστους ανάλογη με εκείνη της κατέχουσας δεσπόζουσα θέση επιχειρήσεως θα ήταν σε θέση να προσφέρει τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες του, χωρίς να υφίσταται ζημία ή να έχει περιορισμένο περιθώριο κέρδους, εάν αυτός έπρεπε να επιβαρυνθεί με τις αποζημιώσεις τις οποίες θα έπρεπε να καταβάλουν οι διανομείς προκειμένου να αλλάξουν προμηθευτή ή τις ζημίες που θα έπρεπε να υποστούν μετά από μια τέτοια αλλαγή ως αποτέλεσμα της ανάκλησης των εκπτώσεων που είχαν προηγουμένως χορηγηθεί (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 25ης Μαρτίου 2021, Slovak Telekom κατά Επιτροπής, C-165/19 P, EU:C:2021:239, σκέψη 110).
- 60 Κατά συνέπεια, όταν κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση, για την οποία υπάρχουν υπόνοιες περί καταχρηστικής πρακτικής, υποβάλλει σε αρχή ανταγωνισμού ανάλυση με βάση το κριτήριο του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή, η εν λόγω αρχή δεν δύναται να αγνοήσει τα αποδεικτικά αυτό στοιχείο χωρίς καν να εξετάσει την αποδεικτική του αξία.
- 61 Το γεγονός αυτό δεν αναιρείται από την ύπαρξη πλειόνων επίμαχων πρακτικών. Συγκεκριμένα, ακόμη και αν γίνει δεκτό ότι τα σωρευτικά αποτελέσματα των εν λόγω πρακτικών δεν είναι δυνατό να εκτιμηθούν με βάση ένα τέτοιο κριτήριο, εντούτοις, γεγονός παραμένει ότι το αποτέλεσμα της εφαρμογής ενός τέτοιου κριτηρίου μπορεί παρά ταύτα να παράσχει ενδείξεις όσον αφορά τις συνέπειες ορισμένων από τις εν λόγω πρακτικές και, ως εκ τούτου, να αποβεί κρίσιμο προκειμένου να καθοριστεί κατά πόσον μπορούν να γίνουν δεκτοί ορισμένοι χαρακτηρισμοί όσον αφορά τις επίμαχες πρακτικές.
- 62 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 102 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι, στην περίπτωση ύπαρξης ρητρών αποκλειστικότητας σε συμβάσεις διανομής, η αρχή ανταγωνισμού, προκειμένου να διαπιστώσει κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως, οφείλει να αποδείξει, βάσει του συνόλου των κρίσιμων περιστάσεων και

λαμβανομένων υπόψη, μεταξύ άλλων, των οικονομικών αναλύσεων που ενδεχομένως έχει προσκομίσει η κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση σχετικά με την έλλειψη ικανότητας των επίμαχων συμπεριφορών να αποκλείσουν από την αγορά τούς εξίσου αποτελεσματικούς με αυτήν ανταγωνιστές, ότι οι εν λόγω ρήτρες είναι ικανές να περιορίσουν τον ανταγωνισμό. Η προσφυγή στο κριτήριο του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή είναι προαιρετική. Ωστόσο, εάν η ενδιαφερόμενη επιχείρηση υποβάλει, κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας, τα αποτελέσματα της εφαρμογής ενός τέτοιου κριτηρίου, η αρχή ανταγωνισμού υποχρεούται να εξετάσει την αποδεικτική τους αξία.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 63 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σε αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πέμπτο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Το άρθρο 102 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι οι ενέργειες στις οποίες προβαίνουν διανομείς που ανήκουν στο δίκτυο διανομής προϊόντων ή υπηρεσιών ενός κατέχοντος δεσπόζουσα θέση παραγωγού δύναται να καταλογιστούν στον τελευταίο εάν αποδεικνύεται ότι οι ενέργειες αυτές δεν υιοθετήθηκαν κατά τρόπο ανεξάρτητο από τους εν λόγω διανομείς, αλλά εντάσσονται σε πολιτική η οποία αποφασίστηκε μονομερώς από τον παραγωγό και τέθηκε σε εφαρμογή μέσω των εν λόγω διανομέων.
- 2) Το άρθρο 102 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι, στην περίπτωση ύπαρξης ρητρών αποκλειστικότητας σε συμβάσεις διανομής, η αρχή ανταγωνισμού, προκειμένου να διαπιστώσει κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως, οφείλει να αποδείξει, βάσει του συνόλου των κρίσιμων περιστάσεων και λαμβανομένων υπόψη, μεταξύ άλλων, των οικονομικών αναλύσεων που ενδεχομένως έχει προσκομίσει η κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση σχετικά με την έλλειψη ικανότητας των επίμαχων συμπεριφορών να αποκλείσουν από την αγορά τούς εξίσου αποτελεσματικούς με αυτήν ανταγωνιστές, ότι οι εν λόγω ρήτρες είναι ικανές να περιορίσουν τον ανταγωνισμό. Η προσφυγή στο καλούμενο κριτήριο «του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή» είναι προαιρετική. Ωστόσο, εάν η ενδιαφερόμενη επιχείρηση υποβάλει, κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας, τα αποτελέσματα της εφαρμογής ενός τέτοιου κριτηρίου, η αρχή ανταγωνισμού υποχρεούται να εξετάσει την αποδεικτική τους αξία.

(υπογραφές)